PAUL GOMA: THE NEGATIVE IDENTITY OF THE EXCLUDED ONE. BONIFACIA

Mariana Pasincovschi
PhD, Indep. Reseacher

Abstract:As part of an extensive study, the fragment illustrates, through the atmosphere at the university, doubled by the one from the Union of Writers, the relations of the intellectuals with the power: the intellectual who wants to affirm himself is in a position to face the jungle of the "literary life". Therefore, the refusal of complicity circles gives the narrator a perpetual coercion, amplified by a negative identity, which requires a normative power.

Keywords: complicity, coercion, normative power, cultural authority, political status.

Continuare a primei părţi a romanului *Bonifacia*,recenta discuţie cu prietenul Alec la restaurantul Casei Scriitorilor prilejuieşte o reanalizare a împrejurărilor cu luciditate şi spirit critic. Astfel, în vederea reconstituirii întregului tablou, naratorul pune cap la cap, ca într-un joc de puzzle, fragmentele decupate din trecutul de odinioară, de acum un an şi două luni când, după o perioadă îndelungată de detenţie, prelungită de domiciliu obligatoriu în satul-nou Lăteşti, redevine student.

Reconstituirea traseului de cunoaştere a Bonifaciei, precum şi comportamentul acesteia de-a lungul primului an, până în prezentul evocării, înfăţişează o situaţie convenabilă, dezinteresată, fără niciun fel de obligaţii, aşa cum declară naratorul. Pe de altă parte, punctul de vedere al romancierului (dacă e să realizăm trecerea de la percepţia internă actorială la percepţia externă auctorială) desprinde o perspectivă mai largă, care anticipează întru totul romanul. În acest context, prima impresie a femeii nu este decât expresia unei flăcări mocninde, ce ia în timp proporţiile unui incendiu.

Să urmărim cum sunt enunţate semnele prevestitoare ale viitorului dezastru şi care sunt etapele în care acestea se intensifică în timp, cu startul chiar din prima zi din a doua studenţie:

> Sonerie de intrare. Bobocii se năpustesc spre uşa amfitea-trului. Babacul de mine porneşte agale în urma tuturor. [...]
> Când trec pragul, proaspeţii studenţi, vreo două sute, se ridică în picioare, cu avânt (însă) pionieresc. Nu-i iau în seamă; îmi spun că, în urma mea se va fi arătat profesorul, aşa că dau să urc, să-mi caut loc. Însă un grup-organizat îmi taie calea:
> ‹‹Tovarăşe profesor, în numele anului întâi, vă rugăm primiţi...›› – recită o studentă, vîrîndu-mi în ochi un gladios buchet de ‘odiole.
> Realizez confuzia. Se vede însă că nu destul de limpede: când încerc să-mi fac loc, să urc pe interval, o...persoană, o studentă mai maturàtă, mai-aproape-cuconiţă, durduletă, pieptoşie, inelată, ‘nmărgelată, parfumată – şi-mpoşetată – mă înhaţă de mâneca bluzei:
> ‹‹Halo, maică! Catedra-i colea, dom’ pro’sor!››
> Expolzie de râs. Râd şi eu, râdem cu toţii, cea mai veselă fiind ‹‹Maica››. [...]
> În pauză cuconeta-rondeleta *mi se propunedrept în faţă* şi *mă apucă de un nasture* (s.n.):
> ‹‹‘N realitate, maică, matale ce s’ teţ? Pro’sor? ‘Sistent?››
> ‹‹Student în primul an››, răspund, articulând cu grijă.
> ‹‹Studeeeen’?›› se miră dameza. ‹‹Adică ca noi? C-adică ca mine?››
> ‹‹În măsura în care şi dumneavoastră, doamnă, sânteţi studentă››
> ‹‹Păi de ce să nu fiu? Ce, n-arăt? - am numa’ douăşunu, măi maică!››
> ‹‹Vaaai, dar nu-i arătaaaţi›› – zâmbind larg, fac o reverenţă, ocolesc, dau să-mi continuu drumul spre uşă, însă *ea mă menţine locului, de mână* (s.n.).

BDD-A27507 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:08 UTC)

‹‹C-adică s'tem colegi? 'N cazu-ăsta...›› – *mă trage pe interval în sus* (s.n.), spre culmea amfiteatrului, ajungem la locul ei, dintr-o sacoşă scoate un pachet unsuros, din pachet un copan de pui fript: ‹‹Ia serveşte!›› [...]
‹‹Mulţumesc, dar... Eu, ştiţi... Nu mi-e foame!››, *aproape strig* (s.n.) [...]
‹‹Băi ge, gă omu nu mănângă numa de voame, maigă!››, zice ea [...]. Zerveşte j' ză vii zănătos, de z' ne vie dă volos...›› [...]
Aşa că iau. Pardon: servesc [...]. Cu noduri, cu ghiolduri [...]. Mă grăbesc să înfulec, sperând că, la capăt e malul salvator. Dar nu: Bonifacia mă aşteaptă; *mă sileşte, moale, dar neîngăduind refuz* (s.n.), să mă aşez lângă ea...[...]
Sânt convins: stăpâna semnului, autoarea cadenţei nu vrea nimic altceva de la mine decât să servesc. Stafide. Din punga de pe pupitru – dar important nu e ce transmite ea, important este ce receptez eu. Or *dacă mai continuă, risc să încep a mă gândi la eventuala* (câte precauţii, doamne!) *încăl(e)care a Primei Porunci* (s.n.) (Goma 2006: 32-35).

Reproducerea acestui vast fragment se justifică prin importanţa care i se atribuie: el anunţă, în canavaua compoziţională, evenimentele ulterioare. Relevă, prin urmare, un tablou în progresie care va deveni şi un reper comparativ în măsurarea onestităţii viitoarelor transformări ale personajului.

În stare de libertate (sau de proaspătă eliberare) naratorul este luat cu asalt de noii colegi de şcoală ca urmare a confuziei generate de atitudine, de ţinută, de vârstă. Însă ,,profesorul" exersat în arta timorării nu se lasă intimidat şi trece testul cu brio. Ceea ce nu poate trece este intimidarea dulce, venită din partea unei colege care nu vrea altceva decât ca el ,,să servească" din pachetul oferit cu mărinimie. Senzaţia iniţială de constrângere dezinteresată creşte treptat în direcţia unei constrângeri totale, care pune sechestru pe corp şi pe suflet. Porunca (impusă) de a se ţine departe de ,,Livada Raiului" se prăbuşeşte astfel sub greutatea neascultării: naratorul gustă din mărul oprit şi, odată cu el, din toate urmările.

De altfel, toate toposurile din roman se sprijină, după cum se va vedea, pe arhitectura unui control interior, fiecare dintre cele trei medii (universitar, scriitoricesc sau familial) fiind edificat pe o relaţie de supraveghere bine precizată şi reglementată.

Dar indiciile sunt departe de a se fi epuizat. Semnificativ este jocul de nume al Bonifaciei la seminarul de spaniolă, care îl aminteşte pe cel incipient, din deschiderea romanului, în jurul aceleiaşi adresante:

– Alta, alta – mi-aduc aminte!, Alec s-a trezit, acum aproape vibrează. Are un prenume... binecuvântat, în genul Benedictina... Sau Buonavista...
[...] – Vrei să spui: Bonifacia?, întreb.
– Asta-i, domnule! Bonifacia! Una murdară, împuţită, grasă! [...]
– [...] Numele de familie e altul, o cheamă Frânculescu...
– Atunci nu-i ea, zice Alec, apoi bate cu palma în masă: Frânculescu! El e! [...]
– Care-i legătura dintre Bonifacia Frânculescu şi ediţia a doua a cărţii tale?
Ea e!, aterizează Alec şi iar bate cu palma în masă. Legătura? Directă! E fiica tatălui său! (*Ibidem*: 9-10).

Dacă primul fragment are scopul de a identifica persoana în cauză, cu reflexe ce trimit evident la Caragiale, cel din urmă, dincolo de umorul contaminant, oferă informaţii suplimentare la adresa colegei de grupă, lărgind considerabil perspectiva: confuzia e provocată de proaspătul divorţ, încă nepronunţat, care o cataloghează pe studenta Frânculescu la iniţiala alfabetică a numelui Potop:

‹‹Da' m-aţi găsit, maică?››, o întrerupe Bonifacia. ‹‹Dacă nu daţi de mine la *Fî*, căutaţi-mă pe la *Pî*, că cum nu s-a pronunţat...››
Hohotele repornesc. Râd şi eu, cu capul culcat pe pupitru.
‹‹da' cum se pronunţă, cum trec la loc, în *Fî*...›› (*Ibidem*: 36).

BDD-A27507 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:08 UTC)

Însă acest joc ingenuu ascunde şi alte semnificaţii, mult mai profunde şi chiar de-a dreptul maligne: este vorba despre o fabricare neobosită de alteritate, [în ciuda utopicului proiect de coeziune şi armonie socială pentru care pledează comunismul (Boia 1998: 60)] manifestată sub forma diferitelor înfăţişări ale Bonifaciei. În slujba acestui deziderat ea nu va ezita, ori de câte ori va fi nevoie, să împingă în negură vechiul nume pentru a asimila o nouă personalitate, conform principiului – cu o expresie plastică a lui Peter Sloterdijk – reaşezării conştiinţei, din cap, la picioare (Sloterdijk 2000: 59).

Totuşi, retrospectiva naratorului se încheie cu remarca (citeşte: constatarea) inocenţei Bonifaciei, care nu doreşte şi nu îl obligă la nimic, cu toate că redevine locvace doar atunci când îl prinde între patru ochi, ,,după obicei: scuturîndu-mă de mânecă, mulgîndu-mă de nasturi". În rest, ea continuă să rumege ,,domol, cu privirea împăinjenită (de digestie – în patru timpi)", totdeauna în ultimul rând, insesizabilă ca urmare a obişnuinţei şi a predictibilităţii.

Minuţiosul raţionament este însă pe cale de a fi spulberat la ora de slavă veche, când plicul roz al domnişoarei îl determină să se întrebe dacă există vreo legătură nemijlocită între cererea lui Alec şi invitaţia ,,maicii dragi". În ce împrejurări este recepţionat acesta este însă o altă discuţie, care merită toată atenţia.

Atmosfera de la universitate, dublată de aceea din incinta Uniunii Scriitorilor ilustrează raporturile intelectualilor cu puterea. Proaspăt ieşit din experienţa politică, naratorul se confruntă cu o atitudine de neaderenţă ostentativă, vizibilă şi agresivă, într-o facultate pe care o frecventează fără nicio convingere, din constrângerea de a-şi menţine bursa, unica sursă de venit, şi mimând inocenţa şi recunoştinţa de a fi tolerat în pofida situaţiei speciale.

Desigur, în perioada în care partidul creează un sistem educaţional care produce mai mulţi intelectuali decât poate absorbi ,,aparatul ideologic", cum bine punctează Katherine Verdery, aria cea mai grăitoare de conflict este *în interiorul* terenului intelectualilor (Verdery 1994: 68). Nu e vorba, aşadar, doar de o luptă între ,,intelectuali" şi ,,partid". Disputa este, continuă autoarea, mai curând, între fracţiuni ale elitei culturale, împuternicite diferit în cadrul sistemului de dominaţie care pretinde şi sprijină producţia de cultură în vreme ce permite influenţa doar unora din producătorii săi (*Ibidem*: 68-70).

Dar, indiferent de rezultat, cei a căror gândire şi ale căror ambiţii permit o colaborare cu puterea, intră în alianţă cu ea. Pentru ceilalţi, a căror preferinţă sau nepotrivire îi exclude, influenţa depinde de câştigarea recunoaşterii *autorităţii lor culturale* ca ceva independent de statusul politic (*Ibidem*: 68). În cele mai multe cazuri însă o mare parte din activitatea intelectuală se reduce la o căutare a puterii. Iar fuziunea cu aceasta, prin asumarea misiunii de a răspândi noţiunile ideologice stabileşte cu claritate cine este înăuntru şi cine este în afară.

Intelectualul care vrea să se afirme este pus în situaţia de a înfrunta, cu o expresie a lui Adrian Marino, *jungla ,,vieţii literare"*. Iar propriul exemplu de integrare a cărturarului în noua viaţă socială, cu precădere în mediul cultural şi publicistic din Cluj, după eliberarea din D.O., nu lasă nicio urmă de îndoială. Iată: ,,Eram complet izolat, lipsit de orice relaţii, într-un oraş cu adevărat străin. Începeam, totuşi, să mă orientez, dar rezultatele erau profund dezamăgitoare. Făceam cunoştinţă mai ales (dar este un fel de a spune) cu scriitorul, criticul şi universitarul de tip nou. O vulgaritate iremediabilă, o ‹‹golănie›› totală ca atitudine sufletească şi stil de comportare nu sunt expresii prea violente. Nomenclatura culturală, în plină formare, se dovedea tot mai mult de o rară insolenţă, suficienţă şi agresivitate abia mascate. Mai ales, cu specimene din categoria mea. Mă feream cât puteam de umilinţe, dar nu reuşeam totdeauna. ‹‹Sensibilitate exagerată?›› Poate. Dar fiecare nu este decât ceea ce este. Sau un conflict inevitabil cu exponenţii unui regim pe care-l detestam, dar pe care trebuia, eram obligat, să-l suport? Mai mult: ‹‹să-l asimilez›› într-un fel oarecare, pentru a putea supravieţui. Deşi totul mă despărţea de el: ideologie, mentalitate, mediu social, formaţie culturală şi multe altele.

[...] Marea realitate era reprezentată de factori decisivi, inevitabili: mărunţi trepăduşi de redacţie, obscuri funcţionari de la ‹‹Consiliul culturii››, tot felul de activişti, mediocri scriitoraşi de provincie etc. Influenţi şi numeroşi. Ei reprezentau realitatea practică, dominantă, determinantă a epocii" (Marino 2010: 112).

BDD-A27507 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:08 UTC)

În aceste condiţii, ce expectaţii poate avea un fost deţinut politic? Unde să îl clasezi şi ce să îi pretinzi? Poate doar să îi sugerezi – ţinând cont că nimeni nu trăieşte numai *cu* şi *prin* „imperative categorice" (*Idem*), o cale eficientă de a se face auzit, dublată de nişte condiţii prielnice, pe măsura noii orientări. Mai ales că intelectualii sunt definiţi ca ocupând „spaţiul legitimării", un spaţiu de interes vital pentru o birocraţie având nevoie de acţiuni şi docilitate de la supuşii săi (Verdery 1994: 65). Pe care ştie să îi răsplătească cu generozitate:

> – Dumneata, acolo, din ultimul rând... [...]
> – Da, da, dumneata, cel în vârstă...
> Auzi-o, Doamne – o auzi, Domnule? După dumneata-acolo vine fără greş dumneata-cel-în-vârstă; după care, negreşit are să treacă la măciniş: dumneata-cu-situaţia-dumitale-specială – cum altfel? [...]
> – Ce-i cu scrisoarea aceea? Şi încă roz... [...]
> – Ce conţine? De la cine provine? În ce problemă? [...]
> – În situaţia dumitale specială, de tolerat într-un lăcaş de învăţământ superior, ai face mult mai bine... [...]
> – ...dacă nu ţi-ai etala relaţiile extraconjugale...(Goma 2006: 40-43).

Plasarea deloc inocentă – „în văzul întregei omeniri" – a scrisorii Bonifaciei de către Fata-Popii, Georgescu Georgeta, la ora de slavă veche, evocă seria unor atacuri şi umilinţe constante la care este supus naratorul din partea conferenţiarei. Ora de curs ia în acest fel înfăţişarea unui spaţiu celular care îşi propune disciplinarea banditului suspectat de neascultare. Ubicuă, tentaculară, puterea disciplinară se lansează într-o reprezentaţie de proporţii, aşteptând aplauzele aprobative ale spectatorilor: denunţul este recomandat acum ca virtute de bază. „Omul nou" nu mai e doar un postulat. El devine o realitate.

În aceste circumstanţe, fără a renunţa la principiile justiţiei, dar şi fără a stabili o discontinuitate radicală între „sine" şi „ceilalţi", naratorul îşi propune să înţeleagă prin ce mijloace un bandit anticomunist se poate transforma în auxiliar al Comunismului. Un efort considerabil din partea condamnatului la spectacolul propriei incriminări atât prin profunzimea întrebărilor puse, cât şi prin calitatea însăşi a reflecţiei. Preocupat de experienţa trăită de indivizi mai mult decât de regimul în sine, protagonistul constată că libertatea de a alege este singura care constituie diferenţa crucială între a-ţi păstra calitatea umană şi a accepta să mori moral.

Însă când societatea vine în întâmpinarea acestei morţi, abolind-o, moralitatea este o însuşire inutilă acolo unde glăsuieşte Istoria. Situaţie în care aceleaşi conjuncturi reclamă un traseu diferit al indivizilor. Aşa se face că, în efortul de a avea acces la privilegii, de a-şi asigura un loc stabil după terminarea facultăţii, studentele vârstnice aleg să îi facă galerie „Slaveicomisarnice" contra unui serviciu de viitor. Uimirea naratorului este cu atât mai mare cu cât descoperă în aceste adepte pe fostele „colege de suferinţă", revenite în urma decretului lui Ceauşescu şi gata acum să lase rolul de victimă pentru unul de călău. Fapt care distruge viziunea de altădată a femeii şi prevesteşte iminenţa ulterioarelor trădări:

> Ei bine... Adevărat, sunt mai bătrân(e) decât media: în jur de treizeci de ani – dar totuşi, fete; în fine, femei. Deci şi ele... – trebuie să caut degrabnic un al treilea sex la care să mă-nchin. Aşa va fi ea, lumea-cea-crudă făcută, însă eu nu ştiam: studenta cea mai sensibilă umorului-slav-tare-vechi se arată (şi cum: nu e destul că s-a ridicat în picioare, dar agită braţele [...]) – se arată a fi Vanda. [...]
> Are să ajungă depaaar', [...]: un post pe-aici, pe la Universitate, de ce nu: la catedra de Slavă Veche, că tot a făcut act de închinare fiinţei de pe tronul catedrei; de ce nu chiar la Cenzură?: după o luare de atitudine ca asta tovarăşele Cadre cenzùrice n-au să mai ţină seama de faptul că tată-său a căzut la Stalingrad, [...] că frate-său a căzut la Piteşti, în reeducare, că, la naţionalizare maică-sa a fost azvârlită-n stradă cu doi copii mici şi două valize iar Vanda, după liceul chinuit, n-a avut voie să de examen de admitere la facultate [...], abia în '65, odată cu noi, foştii deţinuţi politici, i s-a îngăduit... [...].
> Şi totuşi: mă mir(ă) zâmbetul Danielei [...]: fusesem colegi, ‹‹înainte de Ungaria›› şi ea ‹‹plecase la oaste››, atunci, în '56, însă nu ca mine, *în* puşcărie, ci ca muncitoare *la* fabrica Adesgo. Şi ea revenise

BDD-A27507 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:08 UTC)

la suprafaţă în ‘65, [...] – atunci de ce zâmbeşte şi ea, vizibil? Nu, Daniela n-are să ajungă la Cenzură ca Vanda, însă cum ea scrie versuri... Şi pentru a publica este necesar să dai din asta, dovada – ce să mai vorbim de un post de redactor pe la o editură, la o revistă: şi acel curcuş [...] se câştigă cu sudoarea, zi-i pe nume... sudoarea gurii truditoare (*Ibidem*: 41-42; 45).

Refuzul cercurilor complicităţii cu puterea conferă naratorului o stare perpetuă de constrângere, amplificată de o identitate fixată în sens negativ, care necesită o putere de normare. Şi pentru că soluţia sugerată de a părăsi benevol facultatea nu este pusă în aplicare, judecătorii normalităţii (în situaţia de faţă profesorul-judecător) fac să domnească, cu o expresie a lui Michel Foucault, universalitatea normativităţii. Ca în reţeaua carcerală, omul cognoscibil (suflet, individualitate, conştiinţă, comportament) reprezintă efectul-obiect al acestei investiţii analitice, al acestei dominaţii-observare (Foucault 1997: 438-439). În vederea căreia investigatorul – respectiv conferenţiara de slavă veche – trebuie să joace melodrama de zi cu zi a autorităţii poliţieneşti: „– Te rog să părăseşti i-me-di-at amfiteatrul!, mă somează./ Mă ridic în picioare, din bucăţi; schiţez o reverenţă: / – Cu cea mai mare plăcere, domnişoară.../ – Tovarăşă, domnule!, ţipă Tovarăşavèchică, corectându-mă, punându-mă la punct, plantând, din două cuvinte, la locul cuvenit, graniţa politică dintre noi” (Goma 2006: 46).

Marginalizat pentru ceea ce este, şi nu pentru că ar dezvolta o activitate anume – ipoteză care urmează a fi demonstrată, înlocuind probabilismul provizoriu prin determinism –, vina naratorului are un caracter obiectiv. De care nu se poate salva decât printr-o tactică, dublată de o atitudine, de supunere. Însă când lucrurile scapă de sub control: „– Treci numai peste trupul meu...”, eliberarea are trăsăturile unei alergări, la Gherla, după o bătaie cumplită, în Zarcă. Diferenţa este că, de data aceasta, naratorul este ajuns din urmă. Numai că, paradoxal, nu de anchetatoarea de dinainte, ci de o cu totul altă fiinţă: „Voisem să continuu, spunând că, dacă are de gând să mă viziteze, din întâmplare, din aceeaşi întâmplare eu n-am să fiu acasă, să mă caute-n altă parte... Dar ea mă întrerupe: /– La Sterescu? La nea Radu?/Am dinainte o altă fiinţă. Până să mă pătrund de schim-barea-i, se răsuceşte; porneşte îndărăt, pe coridor; spre uşa amfiteatrului” (*Ibidem*: 49).

Respingerea serviciului solicitat de colegii din prima studenţie, actualmente colegi ai profesoarei de slavă veche, de a se sacrifica pe „altarul aşternutului ei”, în vederea eliberării proprii, dar mai ales generale, cade sub incidenţa „penalităţii” disciplinare. În acest fel se modifică însuşi conceptul de binefacere: noţiune dinamică, ea creşte spiralat de la un nivel la altul, îmbogăţindu-şi în mod vertiginos conţinutul.

BIBLIOGRAPHY

Boia 1998: Lucian Boia, *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr şi ficţiune*, Bucureşti, Humanitas.

Foucault 1997: Michel Foucault, *A supraveghea şi a pedepsi. Naşterea închisorii*, Traducere din franceză şi note de Bogdan Ghiu, Control ştiinţific al traducerii Marius Ioan, Prefaţă de Sorin Antohi, București, Humanitas.

Goma 2006: Paul Goma, *Bonifacia*, Ediţia a 2-a, revizuită, restabilită, Bucureşti, Anamarol.

Marino 2010: Adrian Marino, *Viaţa unui om singur*, Iaşi, Polirom.

Sloterdijk 2000: Peter Sloterdijk, *Critica raţiunii cinice*, Traducere de Tinu Pîrvulescu, Vol. I, Iași, Polirom.

Verdery 1994: Katherine Verdery, *Compromis şi rezistenţă. Cultura română sub Ceauşescu,* Traducere de Mona Antohi şi Sorin Antohi, București, Humanitas.

BDD-A27507 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:08 UTC)